

GRUPUL CELOR „TREI” - DIMITRESCU, ȘIRATO ȘI TONITZA ÎN PATRIMONIUL GRAFIC AL MUZEULUI DE ARTĂ TULCEA

*cercetător științific, Complexul Muzeal de
Patrimoniu Cultural Nord-Dobrogean,
ICEM Tulcea

Alice-Georgiana FĂNARU*

Abstract: *This article presents the graphic artworks of three of the members of “The Group of the Four”, the most important artistic association during the Interwar period in Romania, that are part of the Tulcea Fine Arts Museum heritage. The paper is part of the much larger research process concerning the Modern Graphics Repertory of the Tulcea Fine Arts Museum.*

Keywords: *graphics, The Group of the Four, Tulcea Fine Arts Museum, graphics heritage, artistic association.*

Cuvinte-cheie: *grafică, Grupul celor patru, Muzeul de Artă Tulcea, patrimoniu grafic, asociație artistică.*

¹A fost urmașul organic al Asociației Arta Română, urmașă la rândul ei a Tinerimii Artistice.

²Doina Păuleanu, *Grupul celor patru*, Ed. Monitorul Oficial, București, 2012, p. 17.

³Ruxandra Garofeanu, *Grupul celor 4*, https://www.bucuresteni.ro/despre/Grupul_celor_4_Ruxandra_Garofeanu/ accesat în 02.08.2021, ora 11:00.

1. Grupul celor patru¹

Asociația creativă a celor patru artiști (Ștefan Dimitrescu, Francisc Șirato, Nicolae Tonitza, Oscar Han) s-a realizat „prin simpla apropiere sufletească²”. Întemeiat oficial în 1925, grupul a avut expoziția de debut inaugural în ziua de duminică, 7 martie 1926, de unde și datarea grupului, de către anumite surse, în acest moment. „Grupul celor patru s-a format pe criteriile de amiciție și de comuniune spirituală și a tras de partea sa toată floarea criticilor și istoricilor de artă și a altor oameni de cultură din epocă” (Ruxandra Garofeanu).³

Grupul este considerat cea mai importantă asociație artistică din perioada interbelică, mai ales datorită convingerilor pe care cei patru membri le-au propagat, sau, mai bine zis, a lipsei unui program structurat, a unui crez artistic susținut prin discursuri sau articole în presa vremii. Munca susținută, evitarea dramelor social-artistice și mai ales, sinceritatea și autenticitatea prieteniei personale și profesionale, îndeplinirea consecventă și cu mare discreție, au fost în fapt liniile directoare ale activității celor patru mari artiști moderni români.

Deși activitatea grupului nu a fost foarte îndelungată (1926-1938)⁴, grupul reducându-se cu câte un membru în 1933 (la moartea lui Ștefan Dimitrescu) și apoi în 1937 (când Han părăsește asociația), cele două manifestări expoziționale au avut o înaltă ținută artistică care îndreptătesc situarea acestuia în fruntea asociațiilor artistice ale perioadei dintre cele două conflagrații mondiale.

În continuare vom prezenta datele biografice ale celor trei pictori-graficieni membri ai grupului, relevante îndeosebi pentru activitatea lor în câmpul graficii. De asemenea, prezentăm lucrările de grafică deținute în colecția omonimă a muzeului tulcean, alături de reproducerile acestora regăsindu-se descrieri plastice⁵ și asocieri stilistice adecvate acestora precum și datele muzeotehnice, în formatul în care acestea se regăsesc în volumele de tip repertoriu.

2. Ștefan Dimitrescu (1886-1933)

Pictor și grafician, a studiat la Școala de Arte Frumoase de la Iași și apoi la Paris. S-a alăturat demersului de întemeiere a unui grup-societate artistică nouă, alături de Nicolae Tonitza, Francisc Șirato și Oscar Han, pentru a da o forță nouă, un suflu proaspăt picturii, pe care, spune el, „am eliberat-o din strânsoarea atelierului de lucru, ca să o aducem mai aproape de natură și de oameni.”⁶ Curând devine și profesor la Școala de Arte Frumoase din Iași⁷.

Opera sa, compusă cu precădere din compoziții, portrete și peisaje, îmbină armonios influențele postimpresioniste cu realismul. Lucrările sale emană o emoție sinceră, uneori un dramatism reținut, scene și tipuri autentice, cu precădere din lumea satelor și a muncitorilor. Personajele sale sunt redată robust, aproape arhitectural, echilibrând culorile și conturul grafic⁸. El însuși recunoștea că „...mă emoționează culoarea și sunt pasionat de formă; când o văd pe una mi se pare că-mi scapă cealaltă. Caut încontinuu să le prind și să le mărit.”⁹ Paleta culorilor serioase și grave va suferi o iluminare la Balcic¹⁰. Cu ocazia unei călătorii, în 1931, descoperind frumusețile peisajului dobrogean, „arta sa devine mai puțin încordată, liniile și formele parcă se îmblânzesc, sugerând culoarea în transparențele petelor de laviu”¹¹.

La fel ca Tonitza, Dimitrescu a preferat subiectele sociale, fiind foarte atras de viața oamenilor simpli. Chiar la începuturile sale artistice, când, pentru a se întreține, cânta la violoncel prin localuri de noapte, desena cu aviditate „mizeria” vieții de noapte¹².

„Voluptatea lui Ștefan Dimitrescu pentru studiul aprofundat al naturii, varietatea și multitudinea de desene, care erau la el splendide

⁴Doina Păuleanu, *Grupul celor patru*, pp. 7-8.

⁵O parte dintre acestea au fost realizate de, sau în colaborare cu Ibrahima Keita (1949-2021) - muzeograf, cercetător și fost director al Muzeului de Artă Tulcea.

⁶Tablourile lui Ștefan Dimitrescu fac furori la casele de licitații, <http://www.vreamea.noua.ro/tablourile-lui-stefan-dimitrescu-fac-furori-la-casele-de-licitatii> accesat în 02.08.2021 ora 11:03.

⁷Dimitrescu Ștefan, <http://artindex.ro/2012/05/16/dimitrescu-stefan/> accesat în 02.08.2021 ora 10:35.

⁸Ștefan Dimitrescu, https://ro.wikipedia.org/wiki/%C8%98tefan_Dimitrescu accesat în 02.08.2021 ora 10:18.

⁹*Ibidem*.

¹⁰Doina Păuleanu, *Grupul celor patru*, p. 23.

¹¹Ionel Jianu, *Ștefan Dimitrescu*, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București 1954, p. 26.

¹²Doina Păuleanu, *Grupul celor patru*, p. 62.

¹³Tablourile lui Ștefan Dimitrescu fac furori la casele de licitații, <http://www.vremea.noua.ro/tablourile-lui-stefan-dimitrescu-fac-furori-la-casele-de-licitatii> accesat în 02.08.2021 ora 11:03.

¹⁴Doina Păuleanu, *Grupul celor patru*, p. 62.

¹⁵*Ibidem*, p. 25.

¹⁶*Ibidem*, p. 66.

¹⁷Doina Păuleanu, *Viața tăcută a naturii. Flori, fructe, delicatose și obiecte în pictura modernă românească 1916-1946*, Ed. Monitorul Oficial RA, București, 2018, p. 127.

¹⁸*Ibidem*, p. 129.

¹⁹Ionel Jianu, *op. cit.*, p. 30

²⁰*Ibidem*, p. 11. Lucrarea apare reproducută cu titlul „*După lucru*”.

²¹*Ibidem*, p. 30.

²²*Ibidem*, p. 26.

preludii muzical-cromatice, i-au adus publicul mare și faima unui desenator fără pereche la noi” spunea Nicolae Tonitza¹³. Tot acesta afirma că „...el (Ș.D.) avea această rară calitate ce nu se găsește întregă decât la marii aleși ai artei, aceea de a se identifica, până la cufundare cu subiectele pe care le tratează”¹⁴.

La a doua manifestare expozițională a Grupului, din 1933, Oscar Han aprecia că „Ștefan Dimitrescu este cel mai de seamă desenator al nostru”¹⁵. Un important critic al epocii, Oscar Cizek afirma, de asemenea, că „(Ș.D.) este unul dintre cel mai de seamă desenatori români. Desenurile expuse, tratate atât de diferit, conțin întotdeauna expresia și indicația liniară a unei individualități necopleșite de o tehnică intenționată.”¹⁶ Iar după moartea sa, colegul de grup, Șirato, aprecia că: „Dimitrescu a fost un desenator neobosit”¹⁷, în timp ce, Tudor Vianu sublinia că „desenul, a spus cineva, este conștiința picturii. Această conștiință a fost foarte puternică la Ștefan Dimitrescu.”¹⁸

Deși a avut o existență scurtă, Dimitrescu a lăsat posterității o operă deosebit de apreciată și foarte articulată tematic și stilistic. Apreciat și ca desenator, nu doar ca pictor, artistul a creat opere grafice dintre care trei se regăsesc și în patrimoniul Muzeului de Artă Tulcea.

Compoziția cu personaje redă de-a lungul unei șosele, clădiri citadine ce par a adăposti un personaj enigmatic ce stă rezemat în preajma unor mese și scaune goale. Pe trotuar sunt înșirate diverse obiecte, o bicicletă și câțiva copaci. Artistul surprinde două personaje ce traversează alert strada. Conturul este modulată, la fel și valorația, totul sugerând volumul figurilor. Calitățile de bun desenator se revărsă în redarea formelor cu o „masivitate expresivă, încadrată într-o compoziție logică, bine încheată și echilibrată”¹⁹.

Cu linii de contur viguroase, modulate și alerte, sunt reliefate două personaje - **Țărani pe câmp**²⁰ - șezând pe câmp. Axul care pornește de la ulciorul din stânga spre cele două capete este echilibrat de cele care leagă vârful degetelor picioarelor, înspre genunchi. Puținele valorații și linii interioare sunt suficiente pentru a reda volumele întregii compoziții. Oamenii lui Dimitrescu nu sunt „chipeși, frumoși, strălucitori. Sunt dârzi, viguroși, monumentali”²¹.

Dealurile dobrogene sunt austere, redată cu linii modulate și câteva pete de valorație ce conturează volumul reliefului peste care tronează câțiva copaci. Artistul a surprins „conturul” dobrogean în mai multe lucrări de grafică și pictură, dar „pretutindeni spiritul rațional al artistului intervine, dând un echilibru priveliștilor naturii, alegând aspectele ei tipice și ordonându-le într-o formă artistică”²².

Compoziție cu personaje

Nedat

Desen cu grafit pe hârtie îngălbenită
cașerată pe carton

362 x 480 mm

Semnat stg., jos, „St. Dimitrescu”

Prov. Achiziție 1971, Ciubotaru Ileana

Inv. 261

Țărani pe câmp

Nedat

Creion grafit pe hârtie ocru cașerată
pe carton

274 x 342 mm

Semnat stg., jos, „St. Dimitrescu”

Prov. Achiziție 1978, Slobozeanu Elisabeta

Inv. 582

Dealuri dobrogene

Nedatat

Cărbune pe hârtie îngălbenită
cașerată pe carton mucava

356 x 470 mm

Semnat stg., jos, „St. Dimitrescu”

Prov. Achiziție 2006, Boțocan Valerian

Inv. 3398

3. Francisc Șirato (1877-1953)

Încă din anii de la școala comercială din Craiova, Francisc Șirato a fost interesat de atelierul de litografie al Institutului de Editură și Arte Grafice²³ și mai puțin de materiile realiste care i se predau la cursuri. Atelierul a fost locul lui de inițiere în tehnicile grafice, iar începând din 1897, a creat afișe în culori, printre primele de acest gen de la noi din țară. A fost și remunerat pentru unele dintre afișele sale și s-a evidențiat astfel pe scena culturală craioveană.

Anii studenției și-i petrece la Düsseldorf dar, din cauza situației materiale fragile, nu reușește să urmeze cursurile Academiei de Artă de acolo. Pentru a se întreține lucrează la un atelier de gravură²⁴. Întors în țară în 1899, reușește să se înscrie la Școala de Arte Frumoase din București, începând cu anul 1900²⁵.

Având „meșteșugul” litografiei bine sedimentat, a reușit să se întrețină din colaborări cu diverse tipografii. Expune pentru prima dată în anul 1907, la Salonul Oficial iar apoi, desenele sale sunt publicate cu regularitate în revista „Furnica”. A expus între 1908-1914 și la Tinerimea Artistică, fiind printre primii membri ai asociației. Activitatea artistică se va îmbina cu talentul său pedagogic și muzeologic, Șirato fiind custode al Muzeului Național de Artă populară iar apoi profesor la Academia de Belle-Arte din București.

Experimentând diferite tehnici, Șirato își sintetizează un stil ce combină echilibrul arhitectural al artei lui Cézanne cu elemente de folclor românesc.

²³Vasile Drăguț, *Francisc Șirato*, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1956, p. 10.

²⁴Doina Păuleanu, *Grupul celor patru*, p. 36.

²⁵Vasile Drăguț, *op. cit.*, p. 10.

Ca mulți dintre contemporanii săi, realizează opere inspirate din dramele Primului Război Mondial, pe care le și expune în 1921, la o expoziție personală care marchează finalul unei prime etape de creație a lui Șirato, dedicată aproape exclusiv graficii. Ulterior, decide să se axeze mai mult pe pictură. Va fi din ce în ce mai pasionat de problema construirii imaginii prin lumină, delimitarea formelor făcându-se prin contraste de culoare și lumină rezultând din alăturarea a două culori de valori diferite²⁶. Tudor Arghezi aprecia că Francisc Șirato „este artistul care, cu pensula și culoarea, gândește. Și gândul lui continuă, departe, în tabloul zugrăvit, dincolo de el și nu se mai isprăvește. El va umbla mereu, când al altora se va fi sfârșit încă demult”²⁷. Șirato, asemenea lui Vermeer, este un pictor al luminii²⁸. Al. Tzigara-Samurçaș aprecia că „...la domnia sa culoarea construiește tabloul, culoarea îl compune, culoarea îi dă atmosfera, învăluindu-l în vibrații diafane”²⁹.

Lucrările de grafică deținute de muzeul tulcean reflectă întocmai pasiunea picturală obsesivă a lui Șirato. Notațiile de construcție și cromatice fluide sunt sugerate spontan, armoniile sunt delicate, liniile, formele și culorile contopindu-se în lumina ce conferă imaginilor o mare încărcătură lirică. Acestora li se adaugă și dublul contrast de complementare precum și contrastul închis-deschis. „Șirato nu-și îngăduie aproximație în desen. Liniile sale vorbesc precis, planurile sunt la locul lor, perspectivele juste”³⁰ (Eugen Crăciun).

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Doina Păuleanu, *Grupul celor patru*, p. 11.

²⁸ Doina Păuleanu, *Viața tăcută a naturii... 1916-1946*, p. 86.

²⁹ *Ibidem*, p. 94.

³⁰ Doina Păuleanu, *Grupul celor patru*, p. 255.

Spre ulicioară

Nedat

Pastel pe hârtie albă groasă

262 x 338 mm

Nesemnată

Prov. Achiziție Elian Lelia, 1971

Inv. 248

Cl. Fond 2466/11.03.2009 21

Târg

1917

guașă vernisată pe hârtie cașerată pe carton
365 x 477 mm

Semnată dr. jos cu roșu-vermilion „Șirato”

Prov. Achiziție Caraman Mihail, 1985

Inv. 1522

Cl. Fond 2466/11.03.2009 21

4. Nicolae Tonitza (1886-1940)

Primul dintre cei cinci copii ai unei familii din Bârlad, Nicolae Tonitza părăsește orașul natal în 1902 pentru a se înscrie la Școala de Belle Arte din Iași. Aici i-a avut ca îndrumători pe Gheorghe Popovici și Emanoil Bardasare iar ca și coleg pe Ștefan Dimitrescu, cu care va lega o strânsă prietenie³¹.

În 1908, admis la Academia Bavareză de Arte Frumoase din München, pleacă în Germania și începe să expună la *Kunstverein*. Concomitent, ține legătura cu țara, trimițând desene, caricaturi și articole pentru revistele *Furnica* și *Arta Română*. Nu-și termină stagiul de pregătire în Germania, dar călătorește în anii următori în Italia și în Franța, unde rămâne pentru doi ani³².

Experiența pariziană își pune amprenta asupra stilului și tehnicii sale, Tonitza relevându-se ca un colorist deosebit, proaspăt, care asimilează elemente de impresionism, postimpresionism și decorativism. Pictează toate genurile și expune des în atelierul din Montparnasse. Lucrările sale strălucesc și redau un echilibru perfect între formă și culoare.

După ce revine în țară, predă un scurt timp desen iar apoi termină cursurile Școlii de Belle-Arte din Iași, obținând prin concurs certificatul de „pictor bisericesc”.

În Primul Război Mondial, mobilizat alături de alți contemporani ai săi artiști, cade prizonier și este trimis într-un lagăr din Bulgaria. Ulterior, este decorat cu ordinul „Mihai Viteazul” clasa III.

După război se stabilește la București, unde expune, ilustrează cărți, scrie critică de artă. După ce expune la Bienala de la Veneția, în 1924 se retrage din asociația Arta Română și pune bazele *Grupului celor 4* alături de Șirato, Dimitrescu și Oscar Han. Ecaterina Tonitza afirma, în 1925, despre asocierea celor patru artiști: „O asociație care le permitea prezentarea lucrărilor în public, ușurându-le cheltuielile pe care fiecare în parte le-ar fi suportat mai greu. Așa era definiția pentru cei care întrebau. De fapt, o mare afinitate sufletească, o unitară concepție despre artă și artist, cât și o strânsă și devotată prietenie erau substratul acestui grup al celor patru”³³.

Expune și în străinătate, predă pictură la Academia din Iași și devine, în 1937, rector al acesteia. Alături de prietenul său Francisc Șirato lucrează intens pictură și desen în Dobrogea, cu precădere la Balcic.

Tot soția Ecaterina povestește și despre procesul creativ al lui Tonitza: „Toate peisajele erau lucrate în tuș, apoi acuarelitate și pe urmă, la

³¹*Nicolae Tonitza*, https://ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Tonitza#cite_note-Leon-3 accesat în 18.03.2021, 11:16.

³²*Ibidem*.

Portret de fetiță

Nedată

Tuș peniță pe un fundal cadrlat cu creionul pe hârtie subțire îngălbenită

210 x 300 mm

Semnata dr. sus cu tuș negru „Tonitza”

Prov. Achiziție Anticariat, 1977

Inv. 280

Cl. Fond 2466/11.03.2009/23

³³*Repertoriul Graficii românești din secolul al XX-lea*, vol. X, Nicolae Tonitza (1886-1940), p. 83.

București, tratate în culoare. Nu mergea cu șevaletul și culorile la câmp, căci îl plictisea galeria de privitori care s-ar fi adunat în spate. Își lua doar sticlucă cu tuș și diverse surcele ...”³⁴ Desenele lui Nicolae Tonitza sunt lucrări de sine stătătoare „construite cu linie suplă, în tempo alert (...) Siguranța desăvârșită a conturilor și a compoziției, unghiurile de vedere alese pentru gradul de dificultate pe care îl comportă și de atractivitate pe care îl râvnesc (și dobândesc), detaliile explicative, uneori pitorești, notate cu dezinvoltură, expresivitatea oricărui desen, indiferent de modestia dimensiunilor sau destinației sale - conferă acestor imagini autonomie și drept de a-și dura cetate în lumea - *pe atunci încă nesocotită* (s.n.) - a graficii în alb-negru sau culoare”³⁵.

O privire retrospectivă asupra operei lui Tonitza evidențiază o primă perioadă de pictură academică sub influența școlii müncheneze, și, drept corolar, un interes major pentru desen, în detrimentul picturii. În scurtul său popas parizian, face tentative timide de a-și însuși viziunea impresionistă, dar preferința lui pentru exprimarea grafică îi va îndrepta atenția spre creațiile lui Daumier. Revirimentul cromatic, pe care frunțașii picturii franceze nu izbutiseră să-l provoace, a fost declanșat de Ștefan Luchian, fără ca acest fapt să-l facă pe Tonitza să rămână la o treaptă inferioară, deși el și-a descoperit multe afinități cu acesta. După această perioadă, tablourile realizate între 1930 și 1935 își cuceresc deplina autonomie artistică, eliberându-se de orice influențe.³⁶ Tonitza a fost și om de presă, publicând numeroase desene de critică socială însoțite de texte remarcabile prin acuitate și energie³⁷.

În toate perioadele de creație, lucrările de grafică sunt mai frecvente decât cele de pictură și au „deplină autonomie, deși stau adeseori la baza transpunerilor în ulei; lucrează în creion, cărbune, tuș, laviu sau cerneală, patinate cu nițică apă de cafea, în acuarelă, tempera și guașă (...) sau în tehnică mixtă.”³⁸

Lucrările deținute de muzeul tulcean evidențiază etapele creației lui Tonitza, îndeosebi tehnica laviurilor așternute în zemuri subțiri, tulburate doar de câteva însemnări alerte, cu linii scurte ce vibrează textura lucrării (*Peisaj dobrogean, Portret de bătrână*), liniile nedomulate, fine, pe alocuri frânte de tuș (*Portret de fetiță, Trei nuduri de femei*), fundaluri texturate și valorate (*Interior țărănesc*), registre bine definite și conturate și contraste duble de complementare și luminozitate (*Piața Mangalia*), linii modulate reduse la esențial și subliniate delicat de accente de acuarelă transparentă (*Tătăroaică din Balcic*). În desenele sale se regăsește același Tonitza „captivant artist care obține puternice efecte de artă și fără bogăția paletei sale fermecate”³⁹.

³⁴*Ibidem*, p. 84.

³⁵Doina Păuleanu, *Grupul celor patru*, p. 212.

³⁶*Nicolae Tonitza*, https://ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Tonitza#cite_note-Leon-3 accesat în 18.03.2021, 11:16.

³⁷*Repertoriul Graficii românești din secolul al XX-lea*, vol. X, Nicolae Tonitza (1886-1940), p. 5.

³⁸Doina Păuleanu, *Viața tăcută a naturii... 1916-1946*, p. 18.

³⁹Doina Păuleanu, *Grupul celor patru*, p. 212.

Portret de bătrână

Nedată

Sepia laviu pe hârtie ocru - cașerată de carton
190 x 196 mm

Semnată dr. jos cu sepia „Tonitza”

Prov. Achiziție Știrbei Nicolae Ioana, 1985

Inv. 1525

Cl. Fond 2466/11.03.2009 30

Interior țărănesc

Nedată

Tuș cu penița pe hârtie ocru
cașerată pe carton
312 x 235 mm

Semnată stg. sus cu negru „Tonitza”

Prov. Achiziție Elian Lelia, 1978

Inv. 579

Cl. Fond 2466/11.03.2009 24

Tătăroaică din Balcic

1934

Tuș cu pensula și urme de acuarelă roșie
pe carton ocru lipit de paspartu
260 x 174 mm

Semnată stg. jos cu creion „Tonitza”

Însemnare autografă cu creion, dr. sus
„(indescifrabil) Balcic/1934”

Prov. Achiziție Dracopol Alexandrina, 1985

Inv. 1527

Cl. Tezaur 2466/11.03.2009 1

Piața Mangalia

Nedată

Acuarelă, tuș cu pensula pe hârtie albă
groasă lipită pe carton și paspartu
373 x 302 mm

Semnată dr. jos cu negru „Tonitza”

Prov. Achiziție Lupescu I. Ioana, 1980

Inv. 758

Cl. Fond 2466/11.03.2009 28

Sfântul Solomon

1913

Baiț și creioane colorate pe
hârtie ocră groasă
323 x 154 mm

Semnată dr. jos cu creion „N Tonitza”

Prov. Achiziție Slobozeanu Elisabeta, 1978

Inv. 580

Cl. Fond 2466/11.03.2009 25

Sfântul Serge

1911

Baiț și creion galben pe hârtie ocră
lipită pe carton
265 x 247 mm

Semnată dr. jos cu negru „NTonitza”

Prov. Achiziție Slobozeanu George, 1979

Inv. 595

Cl. Fond 2466/11.03.2009 27

Sfântul Isaia

1913

Baiț și creioane colorate pe
hârtie ocră groasă
310 x 168 mm

Semnată dr. jos cu creion „N Tonitza”

Prov. Achiziție Slobozeanu Elisabeta, 1978

Inv. 581

Cl. Fond 2466/11.03.2009 26

Peisaj dobrogean

Nedată

Acuarelă laviu și tuș pensulă
pe hârtie subțire albă
273 x 345 mm

Semnată dr. sus cu tuș negru „Tonitza”

Prov. Achiziție Simionescu

Dan, 1975

Inv. 279

Cl. Fond 2466/11.03.2009 22

Trei nuduri de femei
 Nedată
 Tuș cu penița pe hârtie subțire
 îngălbenită lipită pe carton
 265 x 420 mm
 Semnată dr. jos cu creion „Tonitza”
 Prov. Transfer Miroșaru Hella, 1981
 Inv. 972
 Cl. Fond 2466/11.03.2009 29

Bibliografie

1. *** *Repertoriul Graficii românești din secolul al XX-lea*, vol. X, Nicolae Tonitza (1886-1940).
2. Drăguț, Vasile, *Francisc Șirato*, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1956.
3. Jianu, Ionel, *Ștefan Dimitrescu*, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1954.
4. Păuleanu, Doina, *Grupul celor patru*, Ed. Monitorul Oficial, București, 2012.
5. Păuleanu, Doina, *Viața tăcută a naturii. Flori, fructe, delicatose și obiecte în pictura modernă românească 1916-1946*, Ed. Monitorul Oficial RA, București, 2018.

Webografie

1. *Dimitrescu Ștefan*, <http://artindex.ro/2012/05/16/dimitrescu-stefan/>
2. *Nicolae Tonitza*, https://ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Tonitza#cite_note-Leon-3
3. Ruxandra Garofeanu, *Grupul celor 4*, https://www.bucuresteni.ro/despre/Grupul_celor_4_Ruxandra_Garofeanu/
4. *Ștefan Dimitrescu*, https://ro.wikipedia.org/wiki/%C8%98tefan_Dimitrescu
5. *Tablourile lui Ștefan Dimitrescu fac furori la casele de licitații*, <http://www.vreameanoua.ro/tablourile-lui-stefan-dumitrescu-fac-furori-la-casele-de-licitatii>